

บทวิจารณ์หนังสือ

เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต และการเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน

โดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

Thai village economy in the past and modernization and
community concept by Chattip Natsupa

จตุรภัทร จันทรทิพย์¹

Chaturaphat Chantith

Abstract

This book review is to explore community empowerment of Thai villages and proposals of modernization of Thailand towards concepts of School of Community Culture. The reviewer studies concepts from two books of Prof. Dr. Chattip Natsupa: 1) Thai Village Economy in the Past, and 2) Modernization and community concept. The review summarizes the books briefly. It was concluded that villages cannot develop because the state took their surplus. However, the villages still have potential to keep their identity and the culture of helping each other. This kind of society is the traditional community. According to the School of Political Economy, Prof. Dr. Chattip Natsupa agrees that this culture is a special identity of Thai society and culture. This is why community culture has been used as a guideline for development. Moreover, using Marxist framework makes understanding community better by studying relationship between the village and the state. Refusing state and western

¹อาจารย์ โปรแกรมวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

Lecturer, Economics Program, Faculty of Management Sciences, Songkhla Rajabhat University

capitalism concept enables community to know itself, status and its roles better. History and community culture are important for community empowerment.

Keywords: Thai village economy in the past, community empowerment, modernization, community concept, community culture

บทคัดย่อ

บทวิจารณ์หนังสือในครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านไทย และข้อเสนอการเป็นสมัยใหม่ของไทยตามแนวคิดของสำนักวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งผู้วิจารณ์ได้ศึกษาแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา จากหนังสือของท่านจำนวนสองเรื่องด้วยกัน คือ 1) เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต และ 2) การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน โดยในบทวิจารณ์ได้กล่าวถึงเนื้อหาสาระของหนังสือแต่ละเล่มโดยสังเขป พร้อมกับที่ผู้วิจารณ์ได้แสดงความคิดเห็นต่อแนวคิดดังกล่าวทั้งในประเด็นที่มีทัศนะสอดคล้องหรือในบริบทที่ต่างออกไป โดยสรุป การที่หมู่บ้านไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่มีนัยเป็นเพราะถูกรัฐดึงเอาส่วนเกินไป แต่หมู่บ้านยังมีศักยภาพมีเอกลักษณ์ของตนเอง และยังคงสามารถเก็บลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกันซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนบุพกาลเอาไว้ ซึ่งสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา มีความเห็นว่าลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษของสังคมและวัฒนธรรมไทย และเป็นเหตุผลพื้นฐานในการเสนอให้ใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวทางของการพัฒนา นอกจากนี้การใช้กรอบการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ทำให้ได้ความคิดว่าจะเข้าใจชุมชนได้จะต้องรู้ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับรัฐ และจะต้องปฏิเสธรัฐที่มีลักษณะเดิม การปฏิเสธรัฐและแนวคิดทุนนิยมตะวันตกจะทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้ฐานะและบทบาทของตนเองเด่นชัดขึ้น ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ดีของชุมชนมีความสำคัญสูงสุดในการรื้อฟื้นพลังชุมชน

คำสำคัญ: เศรษฐกิจชุมชนไทยในอดีต ชุมชนเข้มแข็ง การเป็นสมัยใหม่ แนวคิดชุมชน วัฒนธรรมชุมชน

เนื้อหา

ด้วยแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่างๆ ทั่วโลกในปัจจุบัน มักมุ่งเน้นการพัฒนาภายใต้กรอบของระบบทุนนิยม กล่าวคือใช้กลไกทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่และให้ความสำคัญแก่การผลิตเป็นสำคัญ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวทำให้ค่านิยมหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการพาณิชย์ แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดจากฝั่งตะวันตก ซึ่งมีลักษณะสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากฝั่งตะวันออกที่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย ดังนั้นการศึกษารากเหง้าทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทย จะช่วยให้เราสามารถพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ในแบบฉบับของประเทศไทยเอง และก่อให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจารณ์จึงได้สนใจศึกษาและได้ทำการสรุปเนื้อหาจากแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา จากหนังสือเรื่อง 1) เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต และ 2) การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน และลำดับถัดไปผู้วิจารณ์ได้แสดงทัศนะในเชิงวิชาการต่อแนวคิดดังกล่าวในข้างต้นตามลำดับ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต

จากหนังสือเรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต ได้กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านไทยในอดีตเริ่มตั้งแต่ชุมชนหมู่บ้านไทยบุพกาล ต่อจากนั้นมาเป็นชุมชนภายใต้ระบบศักดินา และพัฒนามาเป็นเศรษฐกิจหมู่บ้านยังชีพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

“ชุมชนหมู่บ้านไทยบุพกาล” ชนเผ่าไทในอดีตมักนิยมตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มริมน้ำมีอาชีพในการทำเกษตรโดยเฉพาะการทำนาเป็นหลัก ในขณะที่ชนพื้นเมืองดั้งเดิมจะอาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นไหล่เขา มีอาชีพทำไร่ ปลูกผัก หาของป่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชนในสมัยนี้คือการผลิตเพื่อการบริโภคภายในชุมชน และมีการแลกเปลี่ยนบ้างเล็กน้อยระหว่างชนเผ่าไทพื้นราบกับชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ตามไหล่เขา ชุมชนบุพกาลนั้นมีการจัดสรรทรัพยากรการผลิตคือที่ดินโดยมีแนวคิดที่ว่าที่ดินในการทำกินเป็นของหมู่บ้าน ผู้อาวุโสหรือผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้แบ่งปันที่นาที่ทำกินให้กับสมาชิกในหมู่บ้านตามจำนวน

ครอบครัวที่เพิ่มขึ้น และเมื่อสมาชิกคนใดย้ายออกไปจากหมู่บ้านก็ต้องคืนที่ดินให้กับหมู่บ้าน การแบ่งปันที่ดินทำกินเช่นนี้ทำให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านไทสามารถพึ่งพาตนเองได้เนื่องจาก ครอบครัวทุกคนจะมีที่ดินทำกิน นอกจากนี้แล้วผู้อาวุโสภายในหมู่บ้านยังทำหน้าที่รวบรวมการผลิตทั้งหมด เครื่องมือ เครื่องใช้ วัว ควาย เพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียง และยังทำหน้าที่แบ่งปันผลผลิตอีกด้วย

ต่อมาชุมชนบุพกาลของไทยได้วิวัฒนาการเข้าสู่ “ระบบศักดินา” ซึ่งเป็นการก่อตัวของรัฐหรือกษัตริย์ในฐานะตัวแทนชุมชนและเข้ามามีอำนาจโดยรวบเอาชุมชนจำนวนมากเข้าไว้ด้วยกัน กษัตริย์อ้างความเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดในการครอบครองที่ดินของชุมชนหมู่บ้านแต่เดิม เพื่อความที่จะสร้างขอบธรรมในการเกณฑ์แรงงานและเก็บภาษี โดยเริ่มชัดเจนมากขึ้นในยุคสมัยสุโขทัยและอยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การผลิตของชุมชนในสมัยนี้จากเดิมเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน หรือเพื่อยังชีพเลี้ยงตัวเอง ในหมู่บ้าน ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเป็นการผลิตเพื่อส่งส่วยให้รัฐด้วย นอกจากนี้ยังเกิดการขูดรีดแรงงาน และผลผลิต หรือเรียกว่า “ส่วย” เอาจากชุมชน ในสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มมีการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ของเอกชน โดยการเข้าไปครอบครองที่ดินของชุมชนจากชนชั้นศักดินาสามารถกระทำได้ แต่ต้องมีการจ่ายค่าตอบแทนให้เหมาะสม โดยระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเริ่มมีความชัดเจนหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 กล่าวคือเมื่อรัฐออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2477 นั้นไม่มีการอ้างว่าที่ดินเป็นของรัฐหรือของพระมหากษัตริย์อีกต่อไป

สำหรับ “เศรษฐกิจของหมู่บ้านพอยังชีพ” นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเศรษฐกิจของหมู่บ้านพอยังชีพในระบบศักดินาและช่วงเศรษฐกิจยังชีพสู่เศรษฐกิจพาณิชย์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ในช่วง พ.ศ.1988 – 2398 การผลิตของหมู่บ้านในระบบศักดินาเป็นการผลิตแบบพอยังชีพ คือ ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนไม่ได้เป็นการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการผลิตหรือการค้ายังชีพในสมัยนี้อยู่ในระดับต่ำ การประกอบอาชีพที่สำคัญที่สุดของชุมชนคือการทำนา ซึ่งเป็นการทำนาแบบดั้งเดิม โดยอาศัยแรงงานคน

แรงงานจากสัตว์และฟางฟืนจากแหล่งน้ำธรรมชาติและจากฝนเป็นหลัก รองลงมาคือการประมง มีการจับปลาโดยใช้เครื่องมือง่ายๆ และใช้แรงงานเป็นหลัก สำหรับชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่าจะหาอาหารเพิ่มด้วยการล่าสัตว์ เช่น วัวป่า ควายป่า หมูป่า เก้ง กวาง ไก่ป่า เป็นต้น มีการทอผ้าใช้เอง ปลูกฝ้ายและเลี้ยงตัวหม่อนสำหรับทอไหมเอง โดยใช้กรรมตาและใช้แรงงานคนเป็นหลัก จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าหมู่บ้านภายใต้ระบบศักดินาแรงงานมนุษย์เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุด นอกจากนี้การผลิตในสมัยนี้ยังเป็นการผลิตที่พึ่งพิงกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มากมาย ประกอบกับประชากรยังมีอยู่น้อยในขณะที่ดินสำหรับทำกินมีอยู่มาก จึงทำให้การดำรงอยู่ของชาวบ้านมีความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านมีความผูกพันภายในสูงคล้ายในสมัยชุมชนบุพกาล

การก่อกำเนิดของรัฐทำให้ชุมชนถูกขูดรีดจากรัฐและเกิดกระบวนการแบ่งชนชั้นภายในหมู่บ้านอย่างซ้ำๆ ได้แก่ ชนชั้นทาส ชนชั้นไพร่ ชนชั้นขุนนาง และชนชั้นเจ้านาย มีเศรษฐกิจศักดินาซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่ปราศจากการผลิตเพื่อจัดจำหน่ายในช่วงแรกจนกระทั่งตอนปลายสมัยอยุธยาเริ่มที่จะมีการค้ากับต่างประเทศมากขึ้นกับจีน มาลายู และสิงคโปร์ โดยเฉพาะจากกลุ่มคนจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทย จึงทำให้กรุงเทพและเมืองรอบข้างบางเมืองเริ่มมีลักษณะเป็นเมืองการค้าและเป็นศูนย์การผลิตพืชเศรษฐกิจ โดยมีคนจีนเป็นชนชั้นกรรมกร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจเพื่อยังชีพไปสู่เศรษฐกิจพาณิชย์ในที่สุด

เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่าตั้งแต่มีการทำสนธิสัญญาเบาริ่งในปี พ.ศ. 2398 ไปจนถึงก่อนมีการเปลี่ยนแปลงใน พ.ศ.2475 ในภาคกลางได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจคือมีการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้นและการทำการค้าเปลี่ยนแปลงจากการผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้าเปลี่ยนไปเป็นการค้าแบบเสรี ชาวได้กลายมาเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของไทยในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งการผลิตข้าวเพื่อการส่งออกมาจากภาคกลางเกือบทั้งสิ้น ย่อมหมายความว่าเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคกลางมีการเปลี่ยนแปลงจากการปลูกข้าวเพื่อการยังชีพกลายเป็นผลิตเพื่อขาย เป็นผลมาจากเศรษฐกิจทุนนิยมจากภายนอกประเทศ ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนในที่ดินเข้มแข็งขึ้น ผู้ที่เข้าครอบครองที่ดินที่เปิดใหม่ในภาคกลางไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย ขุนนาง หรือชาวบ้าน เริ่มถือว่าตนเองเป็นเจ้าของที่ดินแต่ละผืนนั้น

โดยส่วนตัว จึงเกิดระบบขานาขนาดเล็กอิสระ คือเป็นเจ้าของที่ดินขนาดย่อมของตัวเองขึ้นทั่วไปในภาคกลาง ทำการผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ที่เดินทางเข้าไปค้าขายและตั้งรกรากในท้องถิ่นคือพ่อค้าชาวจีน โดยชาวจีนที่หลังไหลเข้ามาในช่วงศตวรรษที่ 19 มาเป็นแรงงานกุลีกีฬายามเปลี่ยนฐานะเป็นพ่อค้า ตลาดริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเจริญขึ้น ชุมชนพ่อค้าชาวจีนกระจายตัวออกจากเมือง ไปอยู่เป็นแหล่ง ๆ ตามลำน้ำสำคัญในภาคกลาง ตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาขานาภาคกลางเริ่มสูญเสียที่ดินทำกินเนื่องจากเงินที่ได้มาจากการขายข้าวถูกนำไปซื้อเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ การจัดงานใหญ่โตเกินตัว การเล่นการพนัน หรือในบางปีที่ประสบปัญหาฝนแล้ง เกิดโรคระบาดพืชและสัตว์ ต้องไปกู้เงินจากพ่อค้าในตลาดและเสียดอกเบี้ยสูงมาก ทำให้ขานาไม่สามารถใช้หนี้คืนได้ จึงต้องสูญเสียที่ดินทำกินเพื่อชำระหนี้ในที่สุด

สำหรับในภาคเหนือเศรษฐกิจการค้าเดิมของภาคจะค้าขายกับมณฑลยูนนาน ประเทศจีน และเมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า ต่อมาในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 เมื่อคนจีนจากภาคกลางขึ้นไปตั้งหลักแหล่งทางภาคเหนือมากขึ้น เส้นทางการค้าจึงเปลี่ยนจากกรุงเทพมหานครจะไปเป็นกรุงเทพ-เชียงใหม่แทน โดยอาศัยการขนส่งทางเรือผ่านทางแม่น้ำปิง สินค้าหลักของภาคเหนือคือของป่า โดยสนธิสัญญาเบาริ่งไม่มีผลกระทบอะไรกับเศรษฐกิจภาคเหนือมากนัก นอกจากทำให้มีทุนต่างประเทศเข้ามาผลิต และส่งไม้สักออกจำหน่าย ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเมื่อสร้างทางรถไฟไปถึงภาคเหนือทำให้เริ่มมีการผลิตข้าวเพื่อส่งมาขายในกรุงเทพโดยทางรถไฟ ในต้นศตวรรษที่ 20 เจ้านายเมืองเหนือและคนจีนเข้าพัฒนาและจับจองที่ดิน โดยใช้วิธียึดที่ดินจากชาวบ้านเพื่อทำนา เมื่อถึงปีพ.ศ. 2475 กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบพอยังชีพเป็นเศรษฐกิจเพื่อขายเพิ่งจะเริ่มและเกิดขึ้นเฉพาะรอบเมืองเชียงใหม่และบริเวณชุมชนริมทางรถไฟ ในขณะที่ชุมชนหมู่บ้านในชนบทยังคงดำรงชีวิตในแบบพอยังชีพ

ก่อนสนธิสัญญาเบาริ่ง การค้าของภาคใต้เป็นระบบผูกขาดของรัฐโดยมีเจ้าเมืองเป็นตัวแทน สินค้าสำคัญคือ ดีบุก รังนก และของป่า เช่น ไม้ งาช้าง และหนังสัตว์ ภายหลังสนธิสัญญาเบาริ่ง ระบบการค้าผูกขาดถูกยกเลิก การค้าดีบุกและของป่ายังทำการค้าต่อเนื่อง

คู่ขนานกับการผลิตพอยังชีพ การผลิตดีบุกไม่มีผลกระทบต่อชุมชนหมู่บ้านเพราะการผลิตใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ใช้ทุนของฝรั่งและคนจีน ส่วนแรงงานก็เป็นคนจีนที่หลังไหลเข้ามาจากสิงคโปร์และป็นัง ไม่ได้ใช้แรงงานชาวบ้าน ในช่วงทศวรรษ 19 การผลิตข้าวขยายตัวในแถบจังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุงซึ่งเป็นที่ราบกว้าง และเริ่มมีปรากฏการณ์การเข้ามาครอบครองที่ดินของขุนนางคล้ายคลึงกับภาคกลางและภาคเหนือโดยอาศัยอำนาจราชการเริ่มมีการปลุกยางพาราเพื่อขายซึ่งนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชนบทภาคใต้ เจ้าของสวนยางขนาดใหญ่มักจะเป็นนายทุน ข้าราชการ และพ่อค้าจีน ไม่ใช่ชาวบ้าน โดยรวมแม้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นแต่ชุมชนหมู่บ้านในภาคใต้อย่างคงเป็นเศรษฐกิจพอยังชีพ

ภาคอีสานมีการผลิตของชุมชนเป็นภาคการผลิตแบบพอยังชีพในอัตราส่วนมากที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ การค้าในภาคอีสานเป็นการค้าของป่า และเนื่องจากภาคอีสานไม่มีการคมนาคมทางน้ำที่สำคัญการค้าทางไกลในระยะก่อนมีทางรถไฟจึงต้องใช้วิธีหาบและเกวียน สนธิสัญญาเบาริ่งและการเปิดประเทศต่อการค้าเสรีไม่มีผลกระทบอะไร ประชาชนในภาคอีสานยังคงดำรงชีวิตภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอยังชีพอย่างเหนียวแน่น การเปลี่ยนแปลงเริ่มเกิดขึ้นบ้างเมื่อมีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพข้ามดงพญาเย็นไปจนถึงโคราชใน พ.ศ.2443 ทำให้มีการผลิตข้าวเพื่อขายแล้วบรรทุกรถไฟลงมาขายที่กรุงเทพ และพบว่าภาคอีสานมีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่นคือไม่มีกรณีเจ้านายและขุนนางหรือนายทุนชาวจีนแย่งกันเพื่อเข้าครอบครองที่ดิน ด้วยเหตุนี้ทำให้ที่ดินในภาคอีสานยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวนารายย่อย การผลิตข้าวเพื่อการค้าขยายตัวไปทางอีสานใต้ตามเส้นทางรถไฟ ส่วนอีสานกลางและอีสานเหนือยังไม่ถูกรบกวน ความเชื่อผีบรรพบุรุษอันเป็นลักษณะโครงสร้างจิตสำนึกของชนเผ่ายังคงดำรงอยู่อย่างหนาแน่นในภาคอีสาน โดยมีผู้มีบุญปรากฏขึ้นเสมอในภาคอีสานและสัญญาว่าจะนำโลกสังคมนิยมบุพกาลแห่งชุมชนหมู่บ้านดั้งเดิมกลับมา แม้เวลาจะผ่านมานับร้อยปี ภาคอีสานยังคงเป็นภาคที่มีการคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบเดิมมากที่สุด เช่น การทอผ้าไว้ใช้เอง การพึ่งพาอาศัยกันในหมู่บ้าน เป็นต้น

โดยสรุป เศรษฐกิจของหมู่บ้านไทยในอดีตเป็นเศรษฐกิจพอเพียงชีพผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ และผลิตซ้ำได้ด้วยตัวเองไม่ต้องพึ่งโลกภายนอก มีความผูกพันภายในชุมชนสูง ครอบครองที่ดินผ่านการเป็นสมาชิกชุมชน การผลิตของชุมชนเป็นการหาอาหารจากธรรมชาติโดยตรง มีเทคโนโลยีสำหรับการผลิตที่ต่ำ มีแรงงานเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการผลิตทุกประเภท และการดำรงชีพต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมีรัฐพัฒนาเกิดขึ้นร่วมกับการก่อตัวของระบบทุนนิยมจึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยที่ชาวบ้านไม่ได้เข้าร่วมกับสถาบันทั้งสองอย่างเต็มที่ โดยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภากล่าวว่าสถาบันที่แท้จริงของชาวบ้านคือชุมชนไม่ใช่อำนาจ เพราะชาวบ้านมองว่ารัฐเป็นสถาบันที่จัดตั้งมาเพื่อแสวงหาประโยชน์จากชุมชนผ่านการขูดรีดเรียกเก็บอากรและภาษี นอกจากนี้ชาวบ้านยังต่อต้านความพยายามของรัฐในการผลักดันให้ชุมชนเข้าร่วมระบบทุนนิยม โดยชาวบ้านในชุมชนปฏิเสธที่จะปรับปรุงพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตเพื่อรองรับการผลิตเพื่อการจำหน่ายผลผลิตตามแนวคิดทุนนิยม และยังคงรูปแบบการผลิตเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพสืบเนื่องมาอย่างยาวนานก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตเพื่อการจัดจำหน่ายอย่างเช่นในปัจจุบัน โดยสาเหตุที่ชาวบ้านไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงการผลิตนั้นอาจเนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ 1) ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ในอดีตประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ค่อนข้างมาก ดังนั้นการผลิตจึงสามารถนำทรัพยากรมาใช้ทดแทนเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าได้เป็นอย่างดี และ 2) ลักษณะชุมชนหมู่บ้านที่ให้ความมั่นคง มีความร่วมมือร่วมใจกันในการผลิต เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว ทำให้ชาวบ้านมีความเห็นอกเห็นใจกัน มีความสุขร่วมกัน จากความสำคัญ 2 ประการนี้ทำให้ชาวบ้านยังคงอยู่ดีกินดีแม้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตเพื่อการจำหน่ายและแสวงหารายได้ก็ตาม

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะหลังคือ การที่มีประชากรมากเกินไปทำให้ทรัพยากรถูกใช้ไปมากขึ้น ความต้องการที่ดินสำหรับทำกินเพิ่มขึ้น จึงเกิดแนวคิดที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

2. การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน

สำหรับการเป็นสมัยใหม่ (modernity) นั้น Giddens (1990 อ้างถึงในฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2557) กล่าวถึงการเป็นสมัยใหม่ในบริบทของสังคมตะวันตกว่าเป็น “วิถีชีวิต สังคมหรือองค์กรสังคมที่เกิดขึ้นในยุโรปจากประมาณศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ซึ่งต่อมามีอิทธิพลไปทั่วโลกไม่มากนัก” ทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก (theory of modernization) เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศโดยใช้ประชาธิปไตยแบบทุนนิยม โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำในเรื่องนี้และเห็นว่าเป็นรูปแบบสังคมสมัยใหม่ที่ทุกสังคมควรจะเอาตามอย่างทุกประเทศที่อยากจะเจริญจะต้องทำให้สังคมและวัฒนธรรมเป็นแบบตะวันตก ในขณะที่งานของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้แสดงความเห็นว่าเส้นทางสู่ความทันสมัยมิได้หลายเส้นทางไม่จำเป็นต้องทำตามแบบอย่างชาติตะวันตก โดยแนวคิดสำคัญคือการเป็นสมัยใหม่ของประเทศต่างๆ ในเอเชียควรกลับมาหาแนวทางการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมจากรากฐานวัฒนธรรมพื้นเมืองนั้น โดยได้เสนอแนวคิดชุมชนในมุมมองที่แตกต่างจากทฤษฎี modernization คือ สังคมไทยสามารถพึ่งพาตนเองได้ไม่ล่าหลังในทุกมิติ เนื่องจากวัฒนธรรมชุมชนสามารถใช้นำการพัฒนาของสังคมไทยแทนวัฒนธรรมกระแสที่ได้ สังคมไทยมีศักยภาพสูงคือ “มีสินทรัพย์ซึ่งมีค่ามหาศาลคือมรดกวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่ร้อยรัดชาวบ้านไทยด้วยกันอย่างมีจิตสำนึกและเอกลักษณ์” เป็นทุนสำคัญที่ทำให้สังคมไทยก้าวสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้ โดยการเป็นสังคมสมัยใหม่มิได้หลายรูปแบบ แต่ต้องก้าวข้ามการเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตก และต้องสลัดให้หลุดจากการครอบงำทางความคิด จึงจะมองเห็นความสำคัญของระบบพื้นเมืองหรือระบบชุมชนได้อย่างชัดเจนว่าเป็นแนวทางสู่การเป็นสมัยใหม่อีกรูปแบบหนึ่งในแบบที่เป็นของเราเอง คือเราสามารถประกอบสังคมสมัยใหม่แบบชุมชนแต่ก็มีความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสามารถเลือกองค์ประกอบที่เราปรารถนาและเป็นจริงได้ในสังคมของเรา โดยบางองค์ประกอบมาจากระบบตะวันตกสมัยใหม่ บางองค์ประกอบมาจากระบบอื่น และเราประกอบส่วนต่างๆ นี้เข้าด้วยกันในสัดส่วนและแบบที่เราต้องการ ทุนนิยมจะกลายเป็นสถาบันหนึ่งในสังคม และหลอมรวมเข้ากับชุมชนเหลือเพียงระบบเดียว คือระบบชุมชนสมัยใหม่ เป็นรูปแบบสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้า

ทางเศรษฐกิจ พร้อมกับดำรงวัฒนธรรมของชุมชน ความผูกพันในครอบครัว เครือญาติ และความมีน้ำใจในชุมชน

แนวคิดชุมชนและการเป็นสมัยใหม่ของสังคมไทยจึงมีปรากฏแผ่ให้เห็นอยู่ในแต่ละช่วงการเป็นสมัยใหม่ของไทย โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ช่วง ดังต่อไปนี้

ช่วงระยะที่ 1 ก่อน พ.ศ.2475 จากการปกครองแบบรัฐศักดินาที่มีการบังคับเอาส่วยและเกณฑ์แรงงานจากหมู่บ้าน ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านพยายามต่อสู้และท้าทายอำนาจของรัฐศักดินาด้วยการพัฒนาระบบอนาธิปไตยของชุมชนหมู่บ้านและเครือข่ายที่เป็นอิสระจากอำนาจรัฐ ทำให้หมู่บ้านมีลักษณะความเป็นชุมชนเข้มแข็งและอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุการจัดองค์กรเป็นแบบสมัครใจ อาศัยความศรัทธาในตัวผู้นำซึ่งมักอ้างว่าเป็นผู้มีบุญมาเกิด

ช่วงระยะที่ 2 แนวคิดชุมชนในลัทธิชาตินิยม (แนวคิดชาตินิยมของคณะราษฎร) ในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475 – 2490) ในช่วงนี้แนวคิดชุมชนปรากฏชัด เพราะมีลักษณะเป็นชาตินิยมที่เกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงเป็นระบอบประชาธิปไตย และมุ่งจะสร้างชาติที่เกิดจากการถักทอขึ้นมาจากข้างล่างโดยมาจากประชาชน อันมีสหกรณ์ครบรูปเป็นฐานสำคัญของการจัดการปกครองแบบกระจายอำนาจ แนวคิดของสหกรณ์ครบรูปแบบเป็นของนายปรีดี พนมยงค์ โดยหมายถึงการแบ่งกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น สหกรณ์กลุ่มกิจกรรม ซึ่งประกอบไปด้วย การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความสะอาดและความทั่วถึงในการตรวจสอบ แต่ในทางเศรษฐกิจและการปกครองที่เป็นจริงแนวคิดชาติของคณะราษฎรยังคงเป็นปฏิบัติการของรัฐและอำนาจยังอยู่กับรัฐส่วนกลาง คณะราษฎรไม่ได้นำข้อเสนอสหกรณ์ครบรูปมาปฏิบัติ ดังนั้นการกระจายการปกครองไปสู่ท้องถิ่นจึงไม่ได้ปรากฏเป็นผลสำคัญ ผลสุดท้ายคือไม่สามารถทำให้ลัทธิชาตินิยมเป็นชาติที่ประกอบขึ้นมาจากประชาชนแท้จริง

ช่วงระยะที่ 3 การก่อรูปของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน (พ.ศ. 2520 - 2540) กล่าวคือ ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2490 - 2520 แนวคิดชุมชนหายไปจากสังคมไทย เนื่องจากรัฐบาลรับแนวคิด modernization แบบทุนนิยมเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนประเทศ อีกด้านหนึ่งพรรค

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ขยายอิทธิพลในเขตชนบท มีการต่อสู้ระหว่างอุดมการณ์สองขั้ว จึงทำให้แนวคิดชุมชนถูกละเลยไป จนกระทั่งในช่วง พ.ศ.2520 ได้มีนักพัฒนาหลายท่าน เช่น บำรุง บุญปัญญา และบาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ได้ให้ความเห็นว่าชุมชน ให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมกลมกลืนกันในกลุ่มชน ความเป็นญาติมิตร ความมีน้ำใจ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นวัฒนธรรมที่เน้นความสำคัญของความเป็นชุมชน การพัฒนาชุมชนต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาเอง และมีประวัติอันยาวนาน ต่อมาเรียกกันในกลุ่มนักพัฒนาว่า “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” โดยต่อมาคณะนักวิชาการกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองได้พัฒนาแนวคิดที่สำคัญ 2 ประการคือ 1) ชี้ให้เห็นฐานะและบทบาทของชาวบ้านในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และการเมือง และชี้ให้เห็นว่าระบบชุมชนเป็นอีกระบบหนึ่งในสังคมไทย มีกลไก เส้นทาง และความไฝ่ฝันของตนเอง ชุมชนเป็นแกนกลางของสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยพื้นฐาน สังคมไทยเป็นแบบชุมชน ไม่ใช่แบบทุนนิยม 2) ชี้ทางเลือกในการพัฒนา โดยเสนอแนวคิด วัฒนธรรมชุมชนว่าเป็นเส้นทางที่ชอบธรรมเพราะคำนึงถึงประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และให้ประโยชน์เต็มที่แก่ชุมชนพื้นเมือง อีกทั้งเป็นเส้นทางที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ลักษณะทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของสังคมไทย

ช่วงระยะที่ 4 แนวคิดเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนในฐานะแนวคิดทางเลือก คู่ขนานของการทำให้ทันสมัยแบบจารีต (พ.ศ.2540 – ปัจจุบัน) เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 ทำให้คนชั้นกลาง นักวิชาการ และปัญญาชนย้อนกลับมาทบทวนการทำให้ ประเทศทันสมัยแบบทุนนิยม และพบว่าผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตกเป็นของคนเพียงกลุ่ม เดียว เป็นการพัฒนาที่ละทิ้งภาคเศรษฐกิจเกษตรกรรมในชนบท เป็นการผลิตที่ทำให้ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายไปเป็นอย่างมากทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เศรษฐกิจ ชุมชนประสบกับปัญหาจากการที่มีชาวบ้านส่วนหนึ่งโดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวถูกกดดันให้ อพยพไปขายแรงงานในเมือง ดังนั้นนักพัฒนาเอกชนและปัญญาชนในด้านพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นได้สนับสนุนระบบเศรษฐกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชนมากขึ้น โดยพยายามรื้อจัด ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบเศรษฐกิจทุนเข้าด้วยกัน สนับสนุนการกระจายอำนาจ

สู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด (decentralization) เพื่อให้กระบวนการพัฒนาเกิดประโยชน์ตามความต้องการของท้องถิ่นมากที่สุด โดยไม่ถูกแทรกแซงหรือถูกครอบงำจากส่วนกลางหรืออภินัยหนึ่งคือชุมชนกำหนดรัฐไม่ใช้รัฐกำหนดชุมชนอย่างในอดีต

โดยสรุปวัฒนธรรมชุมชนสามารถนำมาใช้พัฒนาประเทศไทยไปสู่การเป็นสมัยใหม่ได้ โดยต้องก้าวข้ามการเป็นสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกหรือระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และต้องสลัดให้หลุดจากการครอบงำทางความคิด จึงจะมองเห็นได้อย่างชัดเจนว่าระบบชุมชนสามารถเป็นแนวทางสู่การเป็นสมัยใหม่อีกรูปแบบ เราเลือกองค์ประกอบที่เราปรารถนาและเป็นจริงได้ในสังคมของเรา โดยผสมผสานบางองค์ประกอบมาจากระบบตะวันตกสมัยใหม่ บางองค์ประกอบมาจากระบบอื่นและหลอมรวมเข้ากับชุมชนเหลือเพียงระบบเดียวคือระบบชุมชนสมัยใหม่ เป็นรูปแบบสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ พร้อมกับดำรงวัฒนธรรมของชุมชน ความผูกพันในครอบครัว เครือญาติ และความมีน้ำใจในชุมชน

บทวิจารณ์หนังสือ

ในทัศนะของผู้วิจารณ์มีทั้งส่วนที่สนับสนุนและส่วนที่เห็นต่างเกี่ยวกับความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านไทยและข้อเสนอการเป็นสมัยใหม่ของไทยตามแนวคิดของสำนักวัฒนธรรมชุมชนของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา โดยสามารถพิจารณาแยกเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก ผู้วิจารณ์เห็นสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าหมู่บ้านไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่เพราะถูกรัฐดึงเอาส่วนเกินไป และมีหลักฐานสนับสนุนจากห้วงข้อบรรยายเรื่องความเหลื่อมล้ำทางสังคม ในรายวิชาเศรษฐศาสตร์สาธารณะชั้นสูง โดยศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2558 ที่สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สารสำคัญของห้วงข้อบรรยายได้กล่าวถึงการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินเพื่อจัดบริการสาธารณะกลับไปสู่ประชาชนโดยผ่านการกระจายงบประมาณไปยังกรม โดยโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามแผนงานของกรม ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของชุมชนท้องถิ่น และจากข้อมูลของสำนักงบประมาณ (2557) ได้แสดงข้อมูลงบประมาณจำแนกตามรายจังหวัด พบว่า งบประมาณแผ่นดินกว่า ร้อย

ละ 49 ถูกใช้ไปเพื่อกิจการของกรุงเทพมหานครเพียงจังหวัดเดียว ซึ่งนับว่ารัฐดึงเอาส่วนเกินไปจากชุมชนแต่มีการจัดสรรกลับมาสู่ชุมชนในลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ผู้วิจารณ์ยังเห็นว่ารัฐควรมีการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นมากขึ้น แต่ควรเป็นไปตามระบบประชาธิปไตย โดยมุ่งลดบทบาทของรัฐส่วนกลาง (decentralize) ลงเหลือภารกิจหลักเท่าที่ต้องทำเท่าที่จำเป็น และให้ประชาชนได้มีส่วนในการบริหารงานชุมชนท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของประชาชนมากขึ้น การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจึงเป็นการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจ หน้าที่ใหม่ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในสภาวะที่สังคมมีกลุ่มที่หลากหลาย มีความต้องการแตกต่างกัน มีความขัดแย้งกัน ตลอดจนมีความคาดหวังจากรัฐที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่รัฐเองก็มีขีดความสามารถและทรัพยากรที่จำกัดในการตอบสนองปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นได้ทันต่อเหตุการณ์ โดยผู้วิจารณ์ได้มีข้อเสนอให้มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นตามแนวทางของบุนสตี ไชยสุโพธิ์ (2558) กล่าวคือรัฐบาลกลางควรกระจายหน้าที่ที่เป็นประโยชน์โดยตรงกับท้องถิ่นให้ท้องถิ่นรับผิดชอบดำเนินการเอง เช่นการจัดเก็บรายได้ หรือการกำหนดรูปแบบกิจกรรมและต้องให้อำนาจการตัดสินใจเป็นการกระจายอำนาจการตัดสินใจดำเนินการตามหน้าที่ ที่ส่วนกลางกระจายไปให้ท้องถิ่นดำเนินการ นอกจากนั้นรัฐบาลต้องถ่ายโอนทรัพยากรสำหรับการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรงบประมาณ และเทคโนโลยีให้กับท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นรัฐบาลกลางควรกำหนดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตามพันธกิจหลักของประเทศให้ผู้บริหารท้องถิ่นและประชาชนร่วมกันรับผิดชอบ ตลอดจนส่งเสริมความพร้อมให้กับท้องถิ่น เช่น การจัดอบรมสัมมนา การพัฒนาศักยภาพบุคลากร เป็นต้น เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและทำให้ท้องถิ่นมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบพึ่งพาตนเองได้

ประเด็นที่ 2 จากความเห็นของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาในประเด็นที่ว่าชุมชนยังคงเก็บลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกันซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนบุพกาลเอาไว้ ผู้วิจารณ์มีความเห็นทั้งในส่วนที่สอดคล้องและมุมมองที่แตกต่างออกไป โดยผู้วิจารณ์มีทัศนะว่ามีเพียงบางชุมชนเท่านั้นที่สามารถเก็บลักษณะสังคม

และวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกันซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนบุพกาลเอาไว้ได้ ในขณะที่ชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกันน้อยลง ดังมีหลักฐานปรากฏในงานวิจัยหลายเรื่องด้วยกัน อาทิ จากงานวิจัยเรื่อง “ศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านชายทะเล ตำบลเขารูปช้าง อำเภอมือง จังหวัดสงขลา” (จตุรภัทร จันทรทิพย์, 2556) ได้สนับสนุนทัศนะของผู้วิจารณ์ที่ว่าสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่แตกต่างไปจากเดิมที่เป็นชุมชนบุพกาล โดยพบว่าชุมชนบ้านชายทะเลเป็นชุมชนชานเมืองที่มีทั้งประชากรในเขตพื้นที่เดิมอาศัยอยู่ร่วมกับประชากรที่อพยพมาจากแหล่งอื่น ลักษณะและโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนจากการทำการเกษตรเพื่อการบริโภคในชุมชนกลายเป็นการประกอบอาชีพที่มีได้อาศัยทรัพยากรในชุมชน หรือไปประกอบอาชีพนอกชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนน้อยลง ทำให้มีปัญหาในการรวมตัวในการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็ง

“ในอดีตเมื่อมีการแยกออกจากหมู่ที่ 6 มาเป็นหมู่ที่ 7 บ้านชายทะเลรัฐบาลก็เข้ามาช่วยเหลือด้านเงินทุน เพื่อต้องการที่จะพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ไม่สามารถพัฒนาให้เจริญ ไม่สามารถทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้ให้ความร่วมมือ ชักเท่าไร”

“...งานส่วนตัว งานส่วนรวม กิจกรรมต่างๆ หรือวันสำคัญทางศาสนา ชาวบ้านในหมู่บ้านก็จะไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เพราะถือว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน และจะทำกันเฉพาะเครือญาติของตนเท่านั้น...” อนุชิต พัดแดง และคณะ (2555)

จะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือกันในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยสูญหายไป เนื่องจากคนในชุมชนไม่ค่อยเล็งเห็นความสำคัญของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่อาศัยอยู่ จากงานวิจัยดังกล่าว

จะเห็นได้ว่าลักษณะชุมชนแบบบุพกาลนั้นเริ่มเสื่อมถอยไปจากการพัฒนาไปสู่ทุนนิยมมากขึ้น
นั่นเอง เช่นเดียวกับบทความของกลุ่มรักบ้านเกิด (2557) และวิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2553)
ที่ได้กล่าวถึงประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวเอาไว้ว่าเมื่อค่านิยมใหม่ๆ เข้ามาสู่ชุมชนพร้อมกับการ
ส่งเสริมให้มีการปลูกเพื่อขายตามแบบของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้
การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในอดีต กลายเป็นการว่าจ้างแรงงานแทน และวัฒนธรรมประเพณี
อันดีงามอย่าง “การลงแขก” จึงพลอยสูญหายไปด้วย และเหลือชุมชนไม่กี่ชุมชนที่ยังคงรักษา
วัฒนธรรมการลงแขกเอาไว้ได้ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตพื้นที่ชนบทของภาคอีสาน

นอกจากนี้งานวิจัยของผู้วิจารณ์เรื่อง “การเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนของ
การปลูกผักปลอดภัยแบบใช้ดินและไม่ใช้ดิน (ไฮโดรโปนิกส์) ในเขตเทศบาลเมืองเขารูปช้าง
อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา (จตุรภัทร จันทรทิพย์ และโณทัย ณ พิชัย, 2556) ได้สะท้อน
ให้เห็นต้นทุนการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจในชุมชนผู้ผลิตผักปลอดภัยที่มีต้นทุนค่อนข้างสูง
เนื่องมาจากการรวมกลุ่มกันผลิตแบบหลวมๆ กล่าวคือ ในการผลิตผักปลอดภัยของกลุ่ม
วิสาหกิจในชุมชนเป็นการปลูกแบบของใครของมัน ดังนั้นสมาชิกกลุ่มจึงต้องลงทุนในวัสดุ
อุปกรณ์ที่เป็นของตนเองไม่มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น เครื่องสูบน้ำ ไม่ว่าสมาชิกกลุ่ม
วิสาหกิจกลุ่มนี้จะมีที่ดินในการปลูกผักขนาดเล็กไม่ถึงไร่หรือขนาดใหญ่เกินกว่า 2 ไร่ก็ตาม
แต่ทุกรายมีเครื่องสูบน้ำเป็นของตนเอง ซึ่งกำลังของเครื่องสูบน้ำนั้นมีกำลังมากพอที่จะ
กระจายน้ำสำหรับการปลูกผักให้สมาชิกได้หลายราย หากสมาชิกสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน
ได้จะสามารถทำให้ต้นทุนการผลิตผักปลอดภัยของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มนี้ลดลงได้ค่อนข้างมาก
ผลตอบแทนที่จะตกแก่สมาชิกกลุ่มก็จะสูงขึ้นด้วย จากผลการวิจัยเป็นตัวอย่างสะท้อนที่ทำให้
เห็นว่าหากคนในชุมชนมีการรวมตัวกันของชุมชนดังในอดีต มีการพึ่งพาอาศัยกัน ลงแขก หรือ
ลงทรัพยากรร่วมกันตามที่ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้นำเสนอผลการศึกษาไว้
ในหนังสือทั้งสองเล่มจะเป็นแนวทางสู่การเป็นสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการใช้ทรัพยากร
ได้เต็มศักยภาพในการผลิต

ประเด็นที่ 3 ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้นำเสนอทัศนะที่ว่าชุมชน
จะต้องปฏิเธรรัฐที่มีลักษณะเดิม การปฏิเธรรัฐจะทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง ตลอดจนรู้ฐานะ

และบทบาทของตนเองเด่นชัดขึ้น ซึ่งผู้วิจารณ์มีทัศนะที่เป็นไปในทางเดียวกันกับ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวคือ ชุมชนควรจะปฏิเสธการพัฒนาแบบการแจก เสื่อเย็บโหลสำเร็จรูปจากรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากเสื่อเย็บโหลไม่ได้เหมาะกับผู้นิยมใส่ทุกรายไป ดังนั้นเพื่อให้ชุมชนได้ใส่เสื้อที่พอดี ชุมชนจำเป็นต้องตัดเสื้อที่เหมาะสมกับตนเอง หมายความว่าชุมชนจำเป็นที่จะต้องรู้จักตัวเองอย่างแท้จริง รู้ความต้องการของตัวเอง ตลอดจนยอมรับ ในศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ เพื่อที่จะนำเสนอแนวทางสำหรับการพัฒนาชุมชนไปในทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมที่สุดโดยผ่านกระบวนการการกระจายอำนาจดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น ซึ่งการที่ชุมชนได้รับการพัฒนามาบนฐานทรัพยากรที่ตัวเองมีอยู่และสอดคล้องกับความต้องการ ของชุมชน จะทำให้ปัญหาของคนในชุมชนลดน้อยลง ตลอดจนคนในชุมชนสามารถอาศัย อยู่ในชุมชนได้อย่างผาสุก และเป็นการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ในแบบของชุมชนเอง

ประเด็นที่ 4 ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่าประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ดี ของชุมชนถูกทำลายโดยรัฐ ถึงแม้ผู้วิจารณ์เห็นว่าการเข้ามาครอบงำชุมชนของระบบศักดินา ไม่ได้เข้ามาทำลายประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ดีของชุมชน เพราะระบบศักดินาเพียงแค่อำศัยความเชื่อของคนในชุมชนมาสร้างเป็นเงื่อนไขในการเรียกร้องเอาประโยชน์จากชุมชน ต่อมาภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 รัฐพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง ความเป็นตัวตนของคนไทย พยายามยึดยึดเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาแทนที่วัฒนธรรม ดั้งเดิม โดยการออกเป็นกฎหมายบังคับใช้แก่ประชาชน และต่อมาก็เป็นการยึดยึดความ ต้องการที่จะเห็นประเทศเจริญเติบโตอย่างทัดเทียมกับนานาชาติ รัฐจึงได้ส่งเสริมการผลิต เพื่อการส่งออกเพิ่มมากขึ้นแทนการผลิตเพื่อการบริโภคภายในประเทศแต่เพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันรัฐได้ละเลยที่จะพัฒนาสินค้าเกษตรกรรมซึ่งเป็นรากเหง้าของสังคมไทยที่ตั้งอยู่ บนฐานทรัพยากรการผลิตที่เรามีอย่างอุดมสมบูรณ์ การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมทำให้ต้อง นำเข้าเทคโนโลยีและวัตถุดิบมาจากต่างประเทศ เท่ากับว่าเราไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพราะไม่ได้ผลิตจากฐานทรัพยากรที่เรามีอยู่ จากการที่สินค้าอุตสาหกรรมสามารถสร้าง รายได้ที่มากกว่าสินค้าเกษตร ผนวกกับการที่รัฐส่งเสริมอุตสาหกรรมเป็นอย่างมากทำให้เกิด การไหลของแรงงานจากภาคการเกษตรที่มีการผลิตส่วนใหญ่ในชุมชนมาเป็นลูกจ้างในโรงงาน

อุตสาหกรรมมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนขาดแรงงานสำหรับการผลิตทางการเกษตร ระบบการผลิต
เพื่อยังชีพในชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากนี้แล้ว ความพยายามของรัฐในการที่จะเป็นทุนนิยมทำให้รัฐมีบทบาท
ในการสนับสนุนชนชั้นกระฎุมพีมากขึ้น ชนชั้นนี้มีความพยายามทุกวิถีทางที่จะจงใจให้เกิด
การบริโภคที่เกินความต้องการ เช่น การปีบยาสีฟันควรบีบใช้แต่น้อยสำหรับการแปรงฟัน
แต่ละครั้ง ส่วนภาพที่ผู้บริโภคคุ้นชินคือการปีบยาสีฟันเต็มแนวขนแปรงอันเป็นผลจาก
การโฆษณาส่งผลให้ผู้บริโภคมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเรื่อง
ที่ถูกต้อง แต่ในความเป็นจริงนั้นเป็นการกระตุ้นโดยแรงบริโภคที่เกินความจำเป็นเพื่อที่จะได้
มีการซื้อยาสีฟันซ้ำครั้งใหม่ได้เร็วขึ้น เป็นต้น และยังมีหลักฐานจากรายงานวิจัยถึงผลของ
ระบบทุนนิยมผ่านการโฆษณาที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของเยาวชน (คณะนิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2553) โดยพบว่าเยาวชนหรือวัยรุ่นในปัจจุบัน มีแนวโน้มในการจับจ่าย
ใช้สอยอย่างฟุ่มเฟือยสิ้นค้ายี่ห้อขึ้นนำ เพราะการรับค่านิยมในการใช้สิ้นค้ายี่ห้อขึ้นนำว่า
เป็นผู้มีรสนิยม ทำให้มีสถานะทางสังคมสูงขึ้นและได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งจะเห็นได้ว่า
ค่านิยมที่แฝงมากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นตัวการทำลายวัฒนธรรมการบริโภค
แต่เดิมของไทยที่เน้นการบริโภคแค่พอเพียงกับความต้องการ ไปเป็นการบริโภคที่เกิน
ความต้องการในที่สุด

ประเด็นสุดท้าย ในเรื่องของการเป็นสมัยใหม่ตามแนวคิดของสำนักวัฒนธรรมชุมชน
ผู้วิจารณ์มีความคิดเห็นสอดคล้องกับศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาที่ได้นำเสนอ
ทางเลือกการพัฒนาตามแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน โดยเชื่อว่าแม้ฐานเศรษฐกิจของชุมชน
และทรัพยากรจะถูกทำลายเสียหายลงไปบ้าง แต่จิตสำนึกหรือพลังทางวัฒนธรรมของชุมชน
ยังคงอยู่ สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่ได้ เพียงแต่รูปแบบอาจแตกต่างไป
จากเดิม ข้อเสนอทางเลือกสำหรับสังคมไทยสำนักวัฒนธรรมชุมชนของศาสตราจารย์
ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้นำเสนอข้อเสนอทางนโยบายระดับชาติที่สำคัญ คือ

1. การพัฒนาด้านวัฒนธรรมและยกระดับสถาบันวัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรม
แห่งชาติ เพราะระบบชุมชนยังดำรงอยู่เป็นระบบใหญ่ที่สุดของประเทศ

2. การประสานระบบเศรษฐกิจชุมชนควบคู่กับเศรษฐกิจทุนนิยม ประกอบขึ้นเป็นระบบเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นเศรษฐกิจสองระบบ

3. การกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นมาสู่องค์การบริหารเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น เป็นการคืนอำนาจการตัดสินใจและการดำเนินชีวิตให้แก่ชาวบ้าน

ผู้วิจารณ์ได้ศึกษาเพิ่มเติมเพื่อที่จะทำความเข้าใจการก้าวข้ามความเป็นทุนนิยมและเพื่อยืนยันว่าแนวทางตามที่ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้นำเสนอไว้นั้นถูกต้องและความเป็นไปได้ พบว่างานเขียนเรื่องแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน สู่สังคมการปกครองตนเองของวรรณศิลป์ (2555) ในวารสารทางอีสาน ได้กล่าวถึงหลักสำคัญที่สนับสนุนแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา โดยกล่าวว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ดีเป็นการพัฒนาที่ไม่ทำลายล้างสถาบันชุมชน แต่มุ่งให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและอยู่ร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี พร้อมกันนี้ได้เสนอทางเลือกสำหรับการพัฒนาประเทศเอาไว้ ดังนี้

1. การพัฒนาต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ต้องรู้พื้นคุณค่าดั้งเดิมที่ชุมชนมี และนำมาประยุกต์สร้างสรรค์ทางเลือกขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่การถอยหลังไปสู่สังคมเก่าในอดีตซึ่งเป็นไปไม่ได้ ต้องสร้างแบบแผนการผลิตและแบบแผนการดำรงชีวิตขึ้นมาใหม่ภายใต้คุณค่าที่ดั้งแบบดั้งเดิม เช่น การตั้งกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์เหล่านี้คือคุณค่าแห่งการสร้างหลักประกันความมั่นคงร่วมกันหรือสวัสดิการของชุมชน นักพัฒนาและปัญญาชนของชุมชนควรร่วมกับชาวบ้านวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนทำให้ชาวบ้านตื่นและตระหนักในเอกลักษณ์และคุณค่าของตัวเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชนเห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชนเห็นภัยจากการครอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เอารัดเอาเปรียบ กระบวนการนี้จะทำให้เกิดอุดมการณ์ต่อสู้ที่มีพลัง

2. การพัฒนาต้องเน้นกระบวนการกลุ่มการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อคงความเป็นชุมชนไว้ มิใช่เน้นปัจเจกชนนิยมที่คำนึงถึงแต่การต่อสู้แข่งขันทำลายล้างกัน อย่างไรก็ตามการระดมพลัง การรวมกลุ่มรวมตัวกันในรูปของการจัดการองค์กร เช่น สหกรณ์สหพันธ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการช่วยเหลือกันและสร้างอำนาจในการต่อรองกับภายนอก

สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและสร้างความร่วมมือกับคนกลุ่มอื่นในสังคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันแก้ปัญหา

3. ทางด้านการผลิตนั้นควรอยู่บนหลักการผลิตเพื่อให้ทุกคนมีกินมีใช้ แล้วค่อย เอา ส่วนที่เหลือส่งออก (ขาย) จากนั้นก็มีการพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมภายในประเทศ เน้นใช้ทรัพยากรท้องถิ่น การค้าขายแลกเปลี่ยนภายใน การเลือกใช้เทคโนโลยีที่กำกับเองได้ การพัฒนาคุณภาพประชากร และการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ หลักการนี้ถูกพัฒนามาอธิบายการสร้างทางเลือกการพัฒนา ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ธุรกิจชุมชน และอาชีพทางเลือกอื่นๆ หลายด้านในเวลาต่อมา

4. ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลและรักษา มิใช่ทำลายล้าง ธรรมชาติอย่างการพัฒนากระแสหลัก เพราะธรรมชาติจะช่วยความสามารถในการพึ่งตนเอง ของชุมชนไว้ได้

นอกจากนี้ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2557) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม เศรษฐกิจสีเขียวและชุมชนรากหญ้าว่าเป็นมิติที่สำคัญตามแนวคิด ของ Ostrom Model ที่เน้นเรื่องการปกครองตนเอง (Self-governance) โดยเป็นการ พิจารณาการตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชนเป็นไปอย่างอิสระในระดับใด รัฐหรือทุนนิยม เข้ามาแทรกแซงมากน้อยเพียงใด และรัฐเข้ามาสนับสนุนการบริหารจัดการของชุมชนสีเขียว ในรูปแบบใดบ้าง อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางของ Elinor Ostrom ผู้ซึ่งได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี พ.ศ. 2552

โดยสรุป ผู้วิจารณ์เห็นสอดคล้องกับแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาที่ว่ากรณีที่หมู่บ้านไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่เพราะถูกรัฐตั้งเอาส่วนเกินไป ดังนั้น ควรมีการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นมากขึ้น ต้องลดบทบาทของรัฐส่วนกลางลงเหลือ การกิจหลักเท่าที่จำเป็นต้องทำให้ประชาชนได้มีส่วนในการบริหารชุมชนตามเจตนารมณ์ ของประชาชนมากขึ้น ชุมชนจำเป็นที่จะต้องรู้จักตัวเองอย่างแท้จริง รู้ความต้องการ ของตัวเอง ตลอดจนยอมรับในศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ เพื่อที่จะมีข้อเสนอแนะในการพัฒนา ชุมชนไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด สำหรับแนวคิดในเรื่องของการพัฒนาและการวัด

การเจริญเติบโตควรมีการวัดที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่ควรจะเป็น ไม่ใช่เน้นหลักเกณฑ์วัดที่ไม่สามารถบ่งบอกศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน และเชื่อว่าแม้ฐานเศรษฐกิจของชุมชนและทรัพยากรจะถูกทำลายเสียหายลงไปบ้าง แต่จิตสำนึกหรือพลังทางวัฒนธรรมนั้นยังคงอยู่สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่ได้ เพียงแต่รูปแบบอาจแตกต่างไปจากเดิม

ส่วนในบริบทที่ผู้วิจารณ์เห็นต่างไปจากศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา คือแนวคิดที่ว่าชุมชนยังคงเก็บลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกันซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนบุพกาลเอาไว้ โดยผู้วิจารณ์มีทัศนะว่ามีเพียงบางชุมชนเท่านั้นที่สามารถเก็บลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกันซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนบุพกาลเอาไว้ได้ ในขณะที่ชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกันน้อยลง จะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือกันในลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัยสูญหายไป เนื่องจากคนในชุมชนไม่ค่อยเล็งเห็นความสำคัญของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่อาศัยอยู่ จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าลักษณะชุมชนแบบบุพกาลนั้นเริ่มเสื่อมถอยไปจากการพัฒนาไปสู่ทุนนิยมมากขึ้นนั่นเอง เมื่อค่านิยมใหม่ๆ เข้ามาสู่ชุมชนพร้อมกับการส่งเสริมให้มีการผลิตเพื่อขายตามแบบของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในอดีต กลายมาเป็นการว่าจ้างแรงงานแทน และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามอย่าง “การลงแขก” จึงพลอยสูญหายไปด้วย ทำให้ระดับความเข้มข้นของชุมชนหรือความเป็นเอกภาพของชุมชนลดน้อยลง อย่างไรก็ตามหากเราสามารถที่จะทำให้ชุมชนกลับมามีวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกันได้ ย่อมทำให้เราสามารถมองข้ามผ่านการพัฒนาแบบแนวทางตะวันตก ไปสู่การเป็นสมัยใหม่ในแนวทางของเราเอง โดยถ่ายโอนอำนาจจากส่วนกลางเพื่อให้ชุมชนได้มีอำนาจในการปกครองตนเองตามวิถีของชุมชนเอง ซึ่งจะสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความมีศักยภาพ และบริบทของสังคมไทย และนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. (2553). ผลกระทบของการโฆษณาต่อเยาวชน
สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ. สืบค้นจาก: <http://www.advertising-300.exteen.com/20100922/entry-4>.
- จตุรภัทร จันทรทิพย์ และอโณทัย ณ พิชัย. (2556). การเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทน
ของการปลูกผักปลอดภัยแบบใช้ดินและไม่ใช้ดิน (ไฮโดรโปนิคส์) ในเขตเทศบาล
เมืองเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา (รายงานการวิจัย).สงขลา: คณะวิทยาการ
จัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- จตุรภัทร จันทรทิพย์. (2556). ศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านชายทะเล ตำบลเขารูปช้าง
อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา (รายงานการวิจัย). สงขลา: คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2554). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ:
สร้างสรรค์. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2557). การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2558). เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาเศรษฐศาสตร์สาธารณสุขชั้นสูง.
กรุงเทพฯ: สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุสดี ไชยสุโพธิ์. (2558). ความหมายของการกระจายอำนาจ. สืบค้นจาก: <https://www.gotoknow.org/posts/323219>.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2557). นิเวศวิทยาวัฒนธรรม เศรษฐกิจสีเขียวและชุมชนรากหญ้า:
ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สถาบันของ ELINOR OSTROM. กรุงเทพฯ: โครงการปริญญา
โทเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รักบ้านเกิด. (2557). ลงแขกเกี่ยวข้าวประเพณีของชาวนาไทย. สืบค้นจาก: <http://www.rakbankerd.com/agriculture/page.php?id=6566&s=tblice>.
- วรรณศิลป์. (2555). จากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน สู่สังคมการปกครองตนเอง. สืบค้นจาก:
<http://e-shann.com/?p=989>.

วิรัตน์ คำศรีจันทร์. (2558). *การลงแขกของชาวบ้านหนองบัว: กระบวนการเรียนรู้ ความเป็นชุมชน และการบริหารจัดการเป็นกลุ่ม*. สืบค้นจาก: <https://www.gotoknow.org/posts/348467>.

สำนักงานประมาณ. (2557). *งบประมาณโดยสังเขป ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558*. สืบค้นจาก: http://library2.parliament.go.th/giventake/content_nla2557/d081857-03.pdf.

อนุชิต พัดแดง และคณะ. (2555, 28 พฤศจิกายน). สนนทากลุ่ม. ที่ชุมชนบ้านชายทะเล ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา.

Translated from Thai

References

Faculty of Communication Art, Bangkok University. (2010). *The Impact of Advertising on Youth, Social, Cultural and Economic*. Retrieved from: <http://www .Advertising-300. exteen.com/20100922/entry-4>. [in Thai]

Chaturaphat Chantith and Anothai Na Pichai. (2013). *Comparative Costs and Benefits of Organic and Hydroponic Vegetable Plantation in Khao Roop Chang Municipality*, (Research Report). Songkhla Province. Songkhla: Faculty of Management Sciences, Songkhla Rajabhat University. [in Thai]

Chaturaphat Chantith. (2013). *Economic Potential of Baan Chai Talay Community, Khao Roop Chang Sub-district, Songkhla Province*. Songkhla: Faculty of Management Sciences (Research Report) . Songkhla Rajabhat University. [in Thai]

Chartthip Natsupha. (2011). *Economy of Villages in Thailand*. (7th edition). Bangkok: Srang San. [in Thai]

Chartthip Natsupha. (2557). *The Concept of Modern Community*. (3rd edition). Bangkok: Srang San. [in Thai]

- Direk Patmasiriwat. (2015). *Lecture Sheet: Advanced Public Economics*. Bangkok: School of Economics and Public Policy. Srinakharinwirot University. [in Thai]
- Busadee Chaisupho. (2015). *The Meaning of Decentralization*. Retrieved from: <https://www.goto know.org/posts/323219>. [in Thai]
- Precha Piemphongsarn. (2014). *Ecological Culture, Green Economy and Grassroots Community: The Institute of Theoretical Economics by ELINOR OSTROM*. Bangkok: Master of Political Economics. Chulalongkorn University. [in Thai]
- Rak Ban Kerd. (2014). *Gathering for Rice Harvest Tradition of Thai Peasant*. [Online]. Retrieved from: <http://www.rakbankerd.com/agriculture/page.php?id=6566&s=tblrice>. [in Thai]
- Wannasin. (2012). *The Concept of Cultural Community to Social Decentralization*. Retrieved from: <http://e-shann.com/?p=989>. [in Thai]
- Virat Kamchan. (2015). *Gathering for Rice Harvest Tradition of Nong Bua Village: Learning Process, The Community and Group Management*. Retrieved from: <https://www.gotoknow.org/posts/348467>. [in Thai]
- Bureau of Budget. (2014). *The budget in Brief of Thailand, Fiscal Year 2015*. Retrieved from: http://library2.parliament.go.th/giventake/content_nla2557/d081857-03.pdf. [in Thai]
- Anuchit Paddang, et al. (2012, November 28). Focus Group: Baan Chai Talay Community, Khao Roop Chang Sub-district, Songkhla Province. [in Thai]